

InLoft és un centre de cultura i recerca contemporània situat a Copons (Anoia, Barcelona) que facilita processos de creació i disseminació de resultats.

Per aquest motiu, inLoft ofereix un espai de residència on les persones puguin desenvolupar i presentar els seus processos creatius.

Sovint, quan caminem pels senders, passem per davant de marges, barraques de vinya, cabanes de volta, pous, forns, basses i altres construccions de pedra seca que, sense deixar de ser visibles, a voltes, acaben sent imperceptibles.

Precisament, la facilitat que tenen aquestes edificacions, inclús quan la manca de manteniment les desfigura, per integrar-se harmònicament en l'entorn, fa que la seva estètica no quedi sempre prou advertida. Tot i això, les construccions de pedra seca tenen un gran valor històric i són un autèntic referent identitari i mostra de cura del territori, acollint activitat agrícola i ramadera i constituint un ecosistema ric d'espècies animals i vegetals. La nit ens obre els ulls.

Nit de pedra seca és una invitació a acostar-se a aquestes construccions ancestrals a través de l'art i proposar noves mirades.

NIT DE PEDRA SECA

Quilòmetres de parets de pedra seca. El camp s'abandona. La construcció i la història s'abandona. Tornar al món rural és donar ús i sentit, replantejar els orígens i funcionalitat. Caràcter, personalitat i discurs. Essència.

Pep Espelt, Konvent de Cal Rosal (Berguedà)

NIT DE PEDRA SECA

Francina Cirera i Ricard Espelt

IN LOVE

Nit de pedra seca és un projecte del centre de cultura i recerca contemporània inLoft (Copons)

Edició: Francina Cirera i Ricard Espelt

Fotografia de coberta: Èric Alcoberro

Pròleg: Pere Sala

Integració invisible, fer visible qui som: Joan Sorolla i Jordi Grau

Anvers i revers, la mirada intencionada: Asier Gogortza, Jordi Llorella i Clara Nubiola

A les palpentres, il·luminar l'ofici: Alèxia Leonart, Èric Alcoberro i Roger Solé

Escenaris màgics ancestrals: Luis Calle, Manuel Duarte, Judit Vidal, Santi Careta i Rosa Cerarols

Llibre imprès a Gràfiques Arga, Jorba (Anoia)

Octubre 2022

Dipòsit legal: B 19570-2022

ISBN: 978-84-09-44805-0

Els continguts d'aquest llibre estan subjectes a una llicència Reconeixement-
CompartirIgual 4.0 Internacional (CC BY-SA 4.0)

Amb el suport de

Col·laboren

Potser aquest llibre serà com la pedra d'un mur amagat entre esbarzers. Potser algun dia caurà a les mans d'algú que descobrirà que en plena revolució tecnològica teníem temps de mirar els paisatges dels nostres ancestres. Fotografiar-los, reivindicar-los, pensar-los i, així, continuar buscant excuses per perdre'ns pels camps, pels boscos, pels marrons realitat i els verds esperança. Som de camp, som de bosc, som pedra.

pròleg

Tenim un país farcit de construccions de pedra seca. La pedra seca és un tipus d'arquitectura tradicional popular on la pedra s'ha utilitzat en sec, és a dir, sense cap mena de morter o material d'unió entre les diferents peces. Aquesta tècnica ancestral, reconeguda l'any 2018 per la UNESCO com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat, ha generat des de fa segles construccions imprescindibles per al treball al camp com murs, estructures d'aixopluc, d'emmagatzematge d'aigua, forns o paravents, entre moltes altres.

Les construccions de pedra seca són avui un dels principals elements estructuradors dels paisatges rurals de Catalunya, sobretot els dominats per l'olivera, la vinya, l'ametller i els cereals, tot i que aquest patrimoni ha anat disminuint o deteriorant-se en les últimes dècades amb el declivi de les activitats agrícola i ramadera o ha quedat amagat i enderrocat enmig d'uns boscos cada cop més densos i extensos. Aquestes construccions tenen un gran valor històric i són un autèntic referent identitari, a més a més d'atribuir-s'hi valors estètics i ecològics que van més enllà de la seva funció original.

Comprendre els milers i milers de construccions de pedra seca des del paisatge ens ajuda a entendre aquest valuós patrimoni de manera global. Encara avui, la visió que tenim sobre el valor d'indrets, construccions o artefactes és excessivament dicotòmica: *això* és interessant i *això* no ho és; *això* val la pena i *allò* no; i, per tant, *això* caldria protegir-ho i *allò* no fa falta considerar-ho. Encara estem massa ancorats en la preservació i conservació de les peces o

dels elements més extraordinaris. En l'àmbit del paisatge, però, s'aprèn ràpidament que hem de superar aquesta concepció dual i anacrònica del territori i del patrimoni en forma d'elements concrets o de taques d'oli.

Passa un fenomen semblant amb altres patrimonis paisatgístics interessants com estructures parcel·làries històriques, sistemes de feixes centenàries, xarxes de camins mil·lenaris, o trames urbanes singulars, entre molts altres exemples, que formen part dels nostres paisatges quotidians, amb valors patrimonials i paisatgístics que tenen al mateix el risc de no ser mai reconeguts.

Vol dir això que cal protegir-ho tot o restaurar-ho tot? De cap de les maneres. Ni seria possible, ni seria oportú fer-ho. No hem de protegir-ho tot, sinó ser sensibles a tot, posar-hi tota la nostra atenció i reconèixer els seus valors de manera global, tant en el planejament com en les polítiques patrimonials.

Precisament, el paisatge t'ensenya a buscar una concepció del conjunt, i no a posar l'èmfasi en les seves peces per separat. Qualsevol element patrimonial (una cabana, una feixa, una ermita) no es pot entendre com un artefacte aïllat, sinó que s'ha d'integrar com una peça més d'un conjunt molt més ampli, és a dir, d'un paisatge que li dona sentit i significat.

El llibre de Francina Cirera i Ricard Espelt, pensat, dissenyat i fet des de Copons, des del jove i ja prolífic centre de cultura i recerca contemporània InLoft, reclama precisament aquest

canvi de mirada al territori i fa una innovadora injecció de la sensibilitat pel paisatge que fa falta. Excel·lentment orientat, a partir dels resultats de l'exposició «Nit de pedra seca: què en fem de tu?», el llibre fuig hàbilment del debat de la conservació, en el sentit més 'estàtic' del terme, i ens convida molt oportunament des de l'art —sobretot des de la fotografia— a reinterpretar, reposicionar, resignificar, reincorporar, reciclar, a integrar, en definitiva, en el paisatge contemporani un patrimoni creat per uns paisatges agrícoles que han acabat curtcircuitats pels canvis globals i les noves dinàmiques econòmiques.

Heus aquí una exploració dels paisatges de la pedra seca des de la fotografia i de la fotografia des dels mateixos paisatges, i fet des d'un enfocament transversal i des de múltiples mirades: l'artística, l'estètica, la creativa, la documental, la territorial, l'arquitectònica o la patrimonial. Invito a les lectores i lectors a sumar-se a les suggerents converses que la Francina Cirera i en Ricard Espelt construeixen amb la geògrafa Rosa Cerarols, l'artista Clara Nubiola, l'ambientòleg Jordi Grau i el marger Roger Solé, perquè són una autèntica interpel·lació als actors (pagesos, ajuntaments, propietaris, entitats, experts en patrimoni, arquitectes, etc.) que els pertoca gestionar aquest patrimoni des d'una visió global, intergeneracional, inclusiva, interdisciplinària i integradora.

Hem de celebrar que InLoft hagi convertit les construccions de pedra seca en un objecte artístic contemporani i les hagi obertes a la cultura, l'art, la creativitat o l'emprenedoria. És una prova més que l'art i la creació artística esdevenen catalitzadors per revitalitzar el paisatge, activar el patrimoni, estimular l'autoestima pel lloc, o reactivar una acció comunitària a

favor del paisatge. Necessitats com estan els territoris rurals de nous relats, InLoft no és un cas aïllat de centre que promou el paisatge com a font d'inspiració per al seu acte creatiu. La llista a Catalunya comença a ser llarga, cadascun arrelat en un lloc i un paisatge concret, interconnectats entre si, la qual cosa constata com estem davant d'un fenomen molt interessant i innovador de generació de discursos transformadors, sovint allunyats dels oficials i hegemònics.

En aquest sentit, aquest llibre també posa sobre la taula una qüestió emergent i de fons: el paper de la població en els processos d'identificació dels valors i de patrimonialització dels llocs, en un moment en què la societat civil reclama tenir veu a l'hora de repensar i d'intervenir en els paisatges quotidians amb els quals se senten identificats perquè són paisatges vinculats amb la seva cultura.

Molt relacionat amb això, i en un context de globalització galopant, en el que s'accentua la sensació d'estar vivint en un món cada dia més deslocalitzat i homogeni, estan guanyant valor els territoris que més es connecten amb la història, la identitat i la memòria.

Per això és tan rellevant i oportú aquest llibre: provoca un canvi de mirada al territori, busca una reelaboració col·lectiva dels relats, fuig dels tòpics i dels estereotips, dibuixa noves cartografies, suggereix la construcció de nous imaginaris i explora noves eines diferents de les actuals que permetin comprendre i projectar de forma integral la complexitat dels paisatges rurals.

InLoft també regala a Copons allò que realment ho ha de fer possible: transmetre els valors del seu paisatge i apropar-lo a la població. Estic convençut que som al principi de molts projectes i moltes publicacions més que contribuiran a aquests objectius.

Pere Sala i Martí

Director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya

nit de pedra seca

Sovint, quan caminem pels senders, passem per davant de marges, barraques de vinya, cabanes de volta, pous, forns, basses i altres construccions de pedra seca que, sense deixar de ser visibles, a voltes, acaben sent imperceptibles. Precisament, la facilitat que tenen aquestes edificacions, inclús quan la manca de manteniment les desfigura, per integrar-se harmònicament en l'entorn, fa que la seva estètica no quedi sempre prou advertida. Tot i això, les construccions de pedra seca tenen un gran valor històric i són un autèntic referent identitari i mostra de cura del territori, acollint activitat agrícola i ramadera i constituint un ecosistema ric d'espècies animals i vegetals. La nit ens obre els ulls.

Nit de pedra seca és una invitació a acostar-se amb cura a aquestes construccions ancestrals a través de l'art i proposar noves mirades. El relat del llibre que teniu a les vostres mans s'inicia amb «integració invisible», un recorregut del fotògraf Joan Sorolla vers la recomposició silenciosa de les construccions de pedra seca en l'estat natural i una conversa amb Jordi Grau, especialista en patrimoni de l'Observatori del Paisatge de Catalunya. A continuació, «anvers i revers» dels fotògrafs Asier Gogortza i Jordi Llorella introdueix una mirada artística contemporània sobre la pedra seca, embolicant les barraques amb plàstic negre, al mateix temps, es converteixen en càmeres fotogràfiques de l'entorn que les envolta. Aquest segon bloc es completa amb una conversa il·lustrada amb l'artista Clara Nubiola. Seguidament, «a les palpentes» l'artista Alèxia Lleonart, a través de la tècnica del frottage, ressegueix i reproduïx les formes de les construccions de pedra seca disposades

sàviament. Aquesta acció artística és fotografiada per Èric Alcoberro i incorpora una conversa amb el marger Roger Solé. Tot seguit s'inicia una conversa amb la geògrafa Rosa Cerarols que, amb fotografies de Luis Calle, Judit Vidal i Manuel Duarte i una cançó de Santi Careta, ens convida a generar nous imaginaris sobre el patrimoni ancestral de la pedra seca. Finalment, acabem el recorregut amb la mirada de les tre(s)àvies, tres cabanes amb les llindes borinades que envolten els entorns de Copons.

Les fotografies del llibre formen part de l'exposició «Nit de pedra seca: què en fem de tu?» presentada en el marc del Festival de fotografia d'Igualada FineArt 2022 i promoguda pel centre de cultura i recerca contemporània inLoft (Copons, Anoia). Des d'aquestes línies volem agrair la seva participació desinteressada i el seu compromís amb l'art, la cultura i el patrimoni. Així mateix, donem les gràcies a Pere Sala, director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya, i autor del pròleg.

Esperem que gaudiu del trajecte. Som-hi!

Francina Cirera i Ricard Espelt

integració invisible

«Prou voldria [l'Àngel de la Història] aturar-se, despertar els morts i reparar la destrucció. Però des del paradís ve un vent de tempesta que (...) l'empeny de manera imparable cap al futur, al qual dona l'esquena, mentre davant seu la pila de runes s'enfila cap al cel. El que nosaltres anomenem progrés és aquesta tempesta.» Benjamin,W (2019). Sobre el concepte d'història (M. Jiménez Buzzi, Trad.). Flâneur (Obra original publicada el 1940)

Des de la seva perplexitat per com la pedra seca vincula aquest projecte amb l'anterior que va realitzar, el darrer viatge de Walter Benjamin, Joan Sorolla inicia el rastreig sobre els mapes i s'adona de la immensitat d'aquest tipus de construccions a casa nostra. Posteriorment, sobre el terreny, constata una evidència: la Natura està recolonitzant l'obra humana i hi veu dues conseqüències: s'està perdent un patrimoni i aquesta pèrdua es fa mitjançant un procés natural. La seva contribució a aquesta mirada forana sobre el domini de la pedra seca incideix en aquests dos aspectes.

Joan Sorolla no vol entrar aquí en el debat sobre una hipotètica recuperació (o no) de les construccions de pedra seca sinó que ens vol fer reflexionar sobre el fet que aquest deteriorament és un procés que va lligat a la nostra història. Quan imaginem aquests camps amb murs fermes i cabanes acollidores i els veiem ara desballestats, palesem que el sistema econòmic ha evolucionat, retroalimentant-se amb la tecnologia, i ha fet canviar la manera de viure. És el mateix sistema econòmic el que acaba configurant el paisatge: dels

campes plens de pagesos vàrem passar a les fàbriques i d'aquí a les grans carreteres, als polígons i als centres comercials.

Amb aquestes imatges veiem com la Natura està reciclant allò que nosaltres hem abandonat. Ho vàrem crear de la terra i allà és on torna. L'autor ens ho ensenya amb cabanes que ja no es veuen perquè el llentiscle o els esbarzers les han amagat o amb murs que els arbres, lentament, van desmuntant. Ens ho ensenya en color, però amb un color que s'altera per efecte d'un temps que la pel·lícula analògica —caducada de fa anys— incorpora químicament mitjançant la càmera de gran format.

No ens hem de quedar, però, amb la tristor per la destrucció sinó amb la saviesa dels nostres avantpassats i avantpassades, autors i autores d'aquest patrimoni ancestral que sembla que porti data de caducitat. El cert és que aquestes construccions deteriorades ens recorden que tot és efímer i està en evolució. No ens parlen només del passat i del present sinó també del futur.

«Fer visible qui som», conversa amb Jordi Grau a partir de l'obra «Integració invisible» de Joan Sorolla

Parlar amb un tècnic de l'administració a partir d'una proposta tan poètica com la d'en Joan Sorolla, «Integració invisible», comença a batzegades, com un cotxe al qual no li entra la primera i estossega als primers metres de recorregut. Del punt mort passem a transitar una carretera de corbes, d'aquelles que no voldries que s'acabés mai perquè a cada canvi de rasant, a cada giravolta, hi descobreixes un paisatge que et sorprèn.

A vegades el paisatge t'omple, t'asserena, d'altres et transporta i et neguiteja, però sempre hi ha algun moment en què t'obliga a aturar-te per observar-lo, per respirar-lo, perquè et pertany i necessites confirmar que, en el fons, allò que veus ets tu.

En Jordi Grau és un tècnic que treballa a l'administració i que vetlla perquè la seva feina sigui útil. Conscient que l'autoritat de l'Observatori del Paisatge, on treballa des del 2007, és limitada, m'explica que el seu objectiu és posar en valor el patrimoni per intentar gestionar-lo millor.

Defensa i alhora lamenta que els recursos que tenim a l'abast per poder fer visible les construccions i els paisatges de pedra seca no són suficients: sovint no es pot evitar que un element singular quedi descontextualitzat envoltat d'edificis o de plaques solars.

Diferencia la integració invisible sostenible que promou la força de la natura, de la invisibilitat que pot promoure l'acció humana, i sosté que aquesta s'hauria de poder frenar a partir de la regulació de l'administració.

Em confirma que la pedra seca a Catalunya és un patrimoni molt abundant, 32.000 elements identificats, i que pretendre preservar-lo o gestionar-lo tot no és possible. Però, malgrat la impossibilitat que descriu, constata que disposar d'un inventari com la Wikipedra, impulsada per l'entitat sense ànim de lucre Drac Verd de Sitges i amb el suport de l'Observatori del Paisatge des del 2011, permet poder determinar en quines zones cal un pla de gestió específic.

A l'hora de preservar els elements, en Jordi Grau aposta pels que ara encara tenen una funcionalitat o que estan emmarcats en un entorn agrícola i que generen unes estructures de paisatge determinades: camps amb feixes, escales, barraques de tot tipus, fins i tot amb arnes encara ocupades per les abelles, etc. Espais on hi ha diversitat, agrupació de construccions i un paisatge agrari que encara és viu.

Explica que és probable que alguns pagesos vegin aquesta arquitectura com invisible i que les dinàmiques que provoquen la pèrdua de la pagesia els empeny a modelar el territori per obtenir superfícies més grans. Però adreçar els camps pot significar perdre elements com els marges o les cabanes.

Ell seria partidari de reconèixer la feina que tenen els pagesos a l'hora de preservar i gestionar aquests elements que ja no els són útils, amb alguna contrapartida econòmica. Però un cop de realitat l'atura i reconeix que, tal i com van les dinàmiques, és complicat.

A més, continua, no hi ha una mirada global que intenti determinar quines zones cal preservar. No hi ha zones de protecció i de gestió d'aquest patrimoni assimilables al que podria ser un Pla d'espais d'interès natural (PEIN), que sí que existeix per a les zones naturals. Es té en compte un element, però l'entorn queda desprotegit, afirma. En Jordi defensa poder regular aquests espais d'una manera similar a la que proposa la fórmula Parc Agrari.

Malgrat les dificultats, diu que hi ha una tendència per part dels Ajuntaments a destinar recursos a la preservació de murs de particulars. I ens explica la singularitat d'un primer cas interessant, liderat per l'Ajuntament de Llers a Girona, on s'han restaurat vuit barraques de pedra seca, que anteriorment s'han declarat béns culturals d'interès local, gràcies a la feina feta des del Consell Comarcal de l'Empordà.

És clar que impulsar aquests projectes va lligat a una sensibilitat personal dels líders que encapçalen les administracions locals. Però també a les regulacions que comencen en els Catàlegs que s'elaboren des de l'Observatori del Paisatge i que s'integren al Planejament Territorial de Catalunya. Aquestes recomanacions passen una selecció que acaben sent normativa del Pla Territorial Parcial, que és la normativa que ha de seguir cada Ajuntament.

Si el patrimoni està vinculat al poble, és més fàcil que la preservació i la gestió s'entengui i es promogui, però a vegades, comenta el Jordi, les persones que viuen al costat d'aquest patrimoni el tenen tan integrat que no el posen en valor, simplement perquè sempre hi ha estat.

Quan la gent coneix aquest patrimoni acaba sent atractiu, afirma convençut. Però afegeix que hi ha molta feina a fer i no només per part de l'Observatori, o del Departament de Cultura de la Generalitat, sinó també per parts dels arquitectes, a qui anima a atrevir-se a integrar aquesta tècnica i els espera a lluitar per obtenir la seguretat jurídica que els pot permetre signar nous projectes.

Constata que l'acció humana ha posat en el paisatge les construccions de pedra seca, i que quan l'home intervé en un paisatge ho fa, gairebé sempre, perquè un sistema econòmic ho imposa. De sobte apareixen les renovables a la conversa i compartim els dubtes que tenim sobre com serà la seva integració invisible quan deixin de ser útils. Les empreses que ara instal·len aquestes infraestructures compliran l'obligació de desmantellar-les?

Veiem pales de molins que cauen i plaques abandonades enmig de camps, esbarzers que intenten recolonitzar aquests elements construïts amb materials que no ens són propis. Ens imaginem un paisatge degradat, industrial-abandonat, apocalíptic.

Cap poètica com la que recull Joan Sorolla en la integració invisible de les estructures de

pedra aixecades per les mans i el temps dels nostres ancestres.

Intentem tornar als nostres paisatges, als que cataloga el Jordi perquè altres persones que mouen els fils de l'administració i determinen què és important i què no ho és entenguin que ens cal preservar aquest patrimoni que, sobretot, ens ajuda a refermar la nostra identitat, a no perdre de vista qui som a través del que observem cada dia quan obrim els ulls i busquem una mica de pau.

anvers i revers

Jordi Llorella i Asier Gogortza han desenvolupat el projecte «anvers i revers» embolicant les cabanes de pedra seca amb plàstic negre i situant-se en una perspectiva oposada. Gogortza, situat a l'interior de la cabana on s'ha fet de nit per convertir-se en una càmera obscura, fotografia la projecció del paisatge que s'estén sobre les pedres; mentre que Llorella, des de l'exterior, fotografia la cabana «vestida» de negre i convertida en un ens estrany, descontextualitzat, quasi futurista.

Quan la funció original d'aquestes construccions sembla estar en dubte, les fotografies de Gogortza permeten centrar-nos en l'immens patrimoni paisatgístic que les cabanes convertides en ull observen diàriament, mentre que les fotografies de Llorella ens conviden a pensar sobre el valor de la barraca com a patrimoni ancestral i possibles noves aproximacions contemporànies.

El resultat final de les fotografies de Gogortza i Llorella mostra un diàleg vers l'estètica i la funció de l'Art entre ambdós artistes. La tensió entre la puresa tècnica i el resultat estètic es fa evident. Llorella realitza les seves fotografies amb càmeres estenopeiques casolanes, mentre que Gogortza utilitza la càmera digital per retratar les projeccions que la cabana de pedra convertida en càmera estenopeica genera en el seu interior.

«La mirada intencionada», conversa amb Clara Nubiola a partir de l'obra «Anvers i revers» d'Asier Gogortza i Jordi Llorella

En aquest punt, on ens centrem en la intencionalitat de la mirada i allò que s'observa, ens endinsem en una conversa amb l'artista Clara Nubiola, qui ens explica que «la seva pràctica artística vol posar en el mapa els nostres elements paisatgístics més quotidians, visibilitzar-los i assenyalar aquestes petites belleses que, com la pedra seca, formen i construeixen el nostre territori».

Segons la Clara, l'artista pot actuar de visibilitzadora, reconeixent el valor i l'estètica de la pedra seca i posant-la al mapa. «Estem acostumats al fet que ens donin les pautes per contemplar el paisatge a mastegades. Cartells, wikilocs, mapes turístics que ens indiquen què hem de visitar i cap a on hem d'enfocar la mirada, obviant les altres realitats. Crec que és important trencar amb aquesta discriminació visual i començar a interpel·lar el paisatge des de la seva totalitat». L'artista, doncs, pot trencar aquesta jerarquia i donar visibilitat al que la Clara anomena irònicament i, amb estima i respecte alhora, «un paisatge de merda: un arbre mitjanet, un camp de rostoll mig sec, una cabana de pedra mig enrunada...».

Així doncs, amb aquest simple gest artístic, «es trenca la lògica i sortim dels interessos turístics i comercials als quals ens veiem conduïts freqüentment en l'observació del paisatge. L'artista va més enllà de la mirada institucional i científica i ens interpel·la a través de noves preguntes».

La lògica diu que, si la pedra seca ha perdut gran part del seu ús ancestral, ha de desaparèixer, però l'art ens ajuda a qüestionar-ho. Ara bé, la Clara —i interpellant, en part, a la mateixa intencionalitat d'aquest llibre— es pregunta si realment hem d'instrumentalitzar el paisatge perquè sigui útil o bé hem de reforçar l'educació en el paisatge?. «Crec que és interessant que seguim amb aquesta feina col·lectiva d'educar en el paisatge i que, elements com la pedra seca que formen part del nostre patrimoni paisatgístic, cultural, arquitectònic, puguin protegir-se, visitar-se i admirar-se com cal. El territori no el fan només les Sagrades famílies o els Parcs Naturals. El territori s'ha de protegir i cuidar en la seva totalitat».

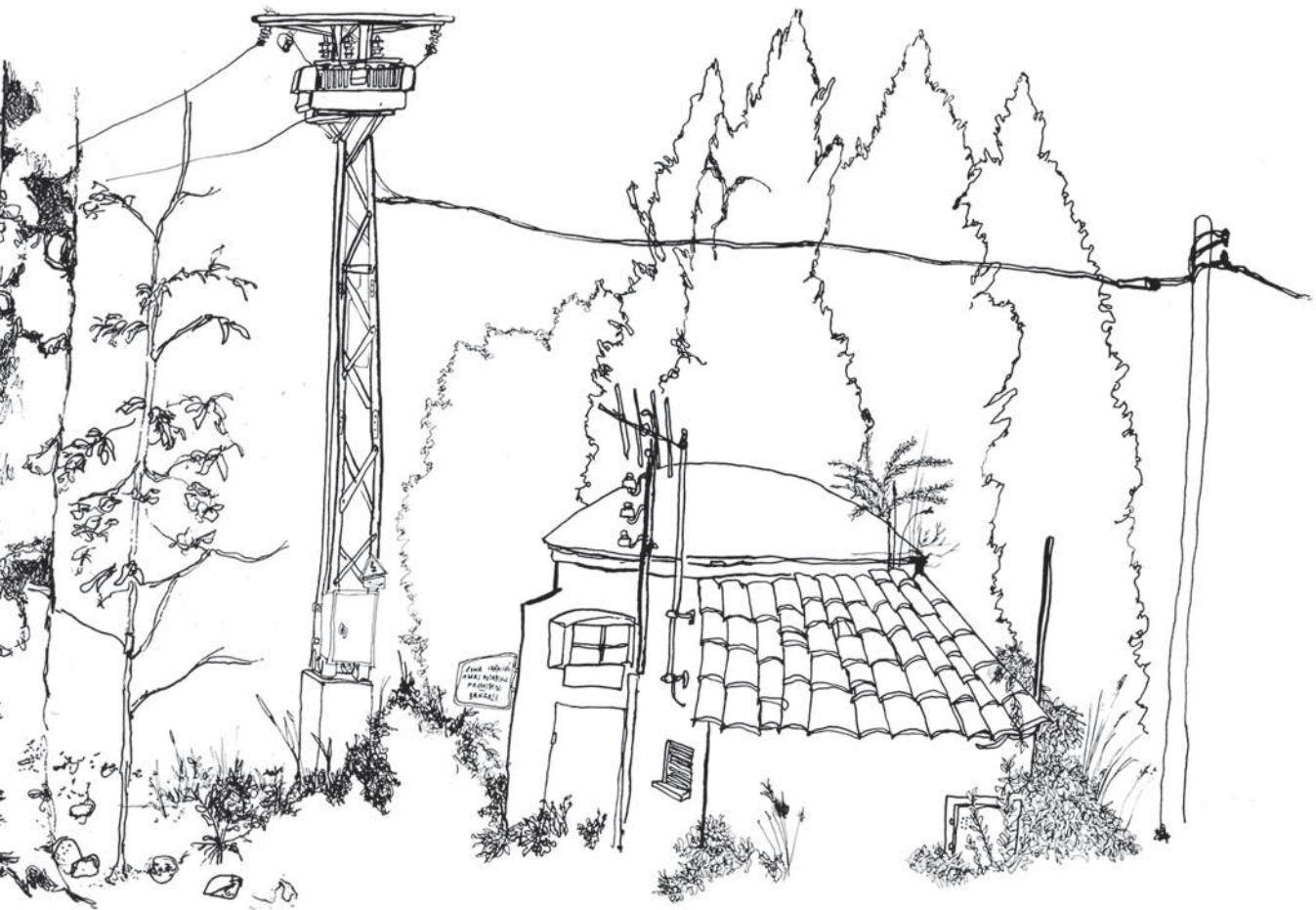
«L'artista té la capacitat de deixar empremta i generar estima». És en aquest punt on Nubiola ens proposa emmirallar-nos en la simplicitat del Viatge a la Catalunya Vella, una oda al paisatge, on, a través de l'observació —tot recurrent-lo—, Josep Pla impregna d'estima el seu relat vers el territori i el patrimoni. «La pedra seca conté l'essència de la vida humana: la història de l'aixopluc, la història de la transhumància, la història del pasturatge, la història dels nostres avantpassats, la història vernacla... un espai tan petit té totes les nostres històries».

Reconeixem a través de la mirada atenta i crítica de l'art, valorem i estimem la pedra seca. Un patrimoni que, a més, ha tingut l'habilitat de ser invisible a rètols turístics, però reconeixes a través del paper de l'acció cooperativa. És aquí on la Wikipedra juga un paper determinant per catalogar, reconèixer i estimar aquest patrimoni col·lectiu.

CLARA
NUBIOLA

PAISAJE DE NORMALITAT

Quan ens centrem en l'evolució i cap on ens condueix, la Clara apunta que, en realitat, «el problema no és el progrés, sinó com es progressa. Inevitablement el territori està subjecte als nostres canvis com a societat i això fa que estigui sotmès a permanents canvis i transformacions. Però hem de preguntar-nos com volem que siguin aquests canvis. Hi ha moltes maneres de fer una autopista, hi ha moltes maneres de dissenyar una nau industrial. Hem de sortir d'aquesta mirada que justifica la lletjor perquè només és una nau industrial, perquè és pràctica, perquè és més econòmica. Aquesta nau industrial és el nostre futur paisatge. Crec que, en aquest aspecte, l'art és una eina fantàstica per mostrar, qüestionar, per denunciar, per proposar».

a les palpentes

La locució a les palpentes significa «fent servir les mans en lloc dels ulls per saber on són les coses i poder avançar sense topar amb res». A partir d'aquest paradigma, l'artista Alèxia Lleonart s'enfronta a percebre amb el tacte els elements constructius de pedra seca de la cabana de la rasa del Bel per tal d'elaborar una traducció que la faci de nou visible òpticament i redescobrir-la així a partir d'una percepció sensitiva diferent.

La feina dels margers i margeres es basa en un tanteig visual, però eminentment tàctil, valorant constantment el volum, pes i relleus de les pedres i l'espai buit on han d'encaixar. Aquest contacte amb la pedra, la seva superfície i el lloc que ha d'acabar ocupant és el que porta a l'artista a desenvolupar aquesta acció amb tècniques de gravat i estampació. A les palpentes, palpant, temptejant, sense saber, sense llum, al capvespre o de nit, mitjançant un frottage per tal de captar un registre tàctil i fer-ne una traducció visual damunt un llençol de cotó antic que remet al descans de la feina dels margers i margeres.

El frottage es realitza amb rovell extret deixant reaccionar el ferro en aigua i vinagre d'objectes en desús fabricats per l'home: claus, eines del camp, restes de llaunes, cadenats... L'efecte del rovell aplicat sobre el teixit de cotó de color ataronjat es «revela» com si es tractés d'una fotografia analògica en submergir-lo en un bany de tanins que modificarà i enfosquirà l'estampa per evidenciar la nova imatge a plena llum de dia.

**«Il·luminar l'ofici», conversa amb Roger Solé a partir de l'obra «A les palpentés»
d'Alèxia Leonart**

Aquella cerca inquietant, a les palpentés, ens va apropar a les ànimes dels margers. Ens preguntàvem si tindríem la sort de poder conèixer algun marger viu i ens imaginàvem un home gran, jubilat, cansat, amb l'esquena corbada de tant treballar, amb ganes de poder seure una estona al costat d'un marge i de mirar el paisatge que aviat abandonaria. Es va presentar un home jove, atractiu, fort, d'un ritme pausat. Ens va semblar que vèiem una pedra feta home, la seva veu, la melodia de les seves frases, l'austeritat d'un discurs contundent, d'aquells que t'entra el cervell com un cop de roc al cap.

La primera vegada que ens van donar una feina de reconstrucció d'una paret de pedra seca va ser perquè un amic meu i jo ens vam fer una targeta, una targeta express. Vam anar a veure un alcalde que tenia un marge esllavissat al seu municipi. Nosaltres fem parets de pedra seca, li vam dir a l'alcalde. No n'havíem fet pas cap encara, diu aixecant la cella, però aquella la vam acabar fent.

En Roger Solé podria ser l'heroi d'un còmic del món rural. Com a uniforme, una samarreta groga de la pel·lícula Kill Bill, uns pantalons curts d'un color taronja préssec i als peus, avarques. El seu objectiu, una heroïtat que no salvarà el món, però poc n'hi faltarà: «ens dediquem exclusivament a construir amb la tècnica de la pedra seca: intentem donar continuïtat a l'ofici de marger. Ens dediquem a ordenar el paisatge al món rural tal com

sempre s'ha fet».

Quan navegues la seva web www.lafeixapedraseca.com, ja te n'adones que aquest és un marger del segle XXI i que l'afany per defensar l'ofici i la boca de la seva filla, menuda encara, l'ha empès a espavilar-se per ampliar el cercle de clients i buscar-los més enllà de l'administració.

Conversant amb ell, ens adonem que aquest amor incondicional a les pedres i a la ruralitat és una onada errant que, des d'un horitzó incert, va cobrint persones tal com ho faria una flassada de cotó. Però si això no fos prou, i per assegurar aquest contagi, en Roger improvisa un viatge a França per mostrar a un amic arquitecte que el seu proper projecte pot incloure la pedra seca més enllà de col·locar-hi un element testimonial o referent.

L'Oriol Rosselló, l'arquitecte que faria el nou espai Mas Marroch dels germans Roca, havia inclòs uns bancs de pedra seca en el projecte, no sabem ben bé si per acontentar el seu amic marger o perquè l'onada ja l'havia començat a cobrir. Aquesta era una oportunitat massa llaminera com per deixar-la escapar. Era el moment de fer el salt. En Roger va arrossegar l'arquitecte a França i li va mostrar tot el que es podia fer constructivament. Ell havia conegut els nous margers francesos l'any 2012, gràcies a un projecte europeu, al qual va assistir, convidat, per ajudar a un col·lega andalús, llarg de burocràcia però curt de pedra seca.

Quan vaig anar França, ens explica, descobreixo que la pedra seca no és un pagès fent parets. Hi ha un estudi previ, les parets s'han testat, hi ha un llibre de regles professionals i un àbac per dimensionar els murs segons l'alçada, segons la pedra, segons el sòl que cal aguantar amb el mur i que pot arribar a fer 6 metres d'alçada. Es fan proves, es construeixen parets, es tiren a terra. Tot s'estudia amb base científica. El mètode constructiu no es ficar una pedra i a darrere omplir amb galledes, sinó tot el contrari.

Tot plegat va convèncer l'arquitecte i els bancs de pedra seca del projecte es van convertir en 18 pilars de 4 metres, formats per sis-cents cinquanta tones de pedra calcària provinent de Calaf i de Sallent. La pedra seca s'havia convertit en l'estructura de la cúpula de fusta de 22 metres de diàmetres del nou edifici dels germans Roca, una immensa cabana del segle XXI que acull usos dels nostres temps. Tres mesos abans d'iniciar la producció en Roger es va posar en contacte amb l'associació francesa per assegurar que podria tenir margers formats i titulats disponibles per treballar al Mas Marroch. Sí! Margers titulats! Com ell, que el 2012, quan va anar a França, va aprofitar per examinar-se i obtenir el certificat d'obrer professional en pedra seca, homologat pel ministeri de Treball francès.

Mentre nosaltres anàvem amb bicicleta, a França ja anaven en Ferrari, sentència en Roger. I el més curiós, ens confessa, és que els francesos van crear l'associació el 2002, després d'un viatge a Mallorca, on van conèixer l'escola de margers. Els va inspirar i van parlar amb l'administració francesa per fer una cosa similar. Que, per cert, l'escola de Mallorca ja no existeix, però l'administració manté una brigada d'unes vint persones que contínuament

recupera i arranja els elements que formen La Ruta de la Pedra en Seca o GR-221, un sender de gran recorregut que travessa la Serra de Tramuntana de Mallorca de punta a punta, des del Port d'Andratx fins al cap de Formentor, puntualitza el marger titulat.

Cal estandarditzar el model francès a tot Europa, ja s'hi han posat els italians, els belgues, els de Luxemburg. Amb aquest sistema cada any s'incorporen professionals de la pedra seca al mercat. Si necessito algú que m'ajudi, truco a França i sé que, si m'envien algú, ja té el certificat i no he d'estar explicant-li el que és una pedra i el que és una patata. Però aquesta no és la manera, i ara en Roger s'ha entossudit a poder fer formació a casa nostra. D'acord amb l'associació francesa, Associació Artisans Bâisseurs en Pierres Sèches, l'Ajuntament de Les Preses i l'Associació de Margers de Catalunya, aquest octubre s'inicia el primer Curs oficial de Marger de Catalunya.

I així, amb aquesta energia (que deuen encomanar les pedres), en Roger ha deixat d'escalar muntanyes per escalar en l'àmbit professional, però no com escalen els ambiciosos que tot ho volen pel seu únic interès, sinó per poder fer entendre als poderosos que les pedres també poden ser el futur constructiu i que no poden estar tancades en pedreres abandonades.

I com que no para, ja pensa també en com poder posar a l'abast de tothom les pedres que podrien formar part dels nostres habitatges en el futur.

escenaris màgics ancestrals

Conversa amb la Rosa Cerarols, lletra musicada de Santi Careta i fotografies de Luis Calle, Judit Vidal i Manuel Duarte

«La contemporaneïtat de la genealogia geocreativa rural com a agència motora insubstituïble per a la innovació cultural és, al cap i a la fi, la clau de volta: tota pedra fa paret». (Rosa Cerarols, *L'altre món rural*, 2022)

L'art i la creació contemporània connectada al territori ha de generar un relat cultural i social transformador, vinculat a l'acció, des d'espais culturals que són motor i laboratori de nous imaginaris del món rural. Un missatge positiu i reptador que inicia i conclou una conversa amb Rosa Cerarols, geògrafa, una de les ànimes del centre cultural Konvent i coeditora de *L'altre món rural* (Tigre de Paper) amb Joan Nogué.

La cabana de pastor, com altres materialitats de l'àmbit de pagès, ha perdut gran part del seu sentit ancestral, però cal reconèixer el valor que la pedra seca té per al patrimoni cultural i paisatgístic del territori, fruit de la intel·ligència i l'acció col·lectives.

L'evolució de la producció agrícola, la tecnificació i la concentració de la propietat, entre altres factors, han reduït molt l'ús pràctic d'aquestes construccions.

Segons la Rosa, a l'hora de repensar la utilitat de la pedra seca ens hem de situar en espais plurals, inclusivament, intergeneracionals, interdisciplinaris, interseccionals, fugint d'estereotips i de mirades egocèntriques. Nit i dia, dins i fora, art i ciència. El land art està superat. Diàlegs entre noves i velles perspectives, incorporant fins i tot mirades postantropocèntriques:

«De la mateixa manera que el camp esdevé matoll i el matoll esdevé bosc, l'ús de la cabana pot ser reinterpretat per altres espècies i per altres funcionalitats que potser avui en dia no advertim».

De fet, des d'espais de creació cultural, com el CACIS a Calders (Moianès), especialment sensibilitzat en l'articulació de l'art i la cultura com a instruments per a la transformació de la relació humana amb l'entorn, es porten a terme propostes que volen desbordar la intervenció artística efímera. Es defineixen i s'executen accions artístiques que es configuren en intervencions físiques permanents amb nous usos, com jardins, i introduint elements forans per a experimentar i veure què passa, no només en l'àmbit estètic, sinó en el marc de la intervenció com un instrument de reutilització del patrimoni. La cabana com a lloc on promoure el pensament positiu vers el futur del món rural, superant mirades negatives i reticències que tradicionalment s'han instal·lat en l'imaginari.

«Molts filòsofs i artistes s'han situat en un espai aïllat que els oferís certa solitud i, al mateix temps, apropament cap a la naturalesa per poder pensar».

Santi Careta, durant una residència musical al centre de cultura i recerca contemporània inLoft, a mitjans de desembre de 2021, va compondre «La Barraca». Encuriosit per una de les tre(s)vàies que en aquell període s'exposava a l'espai (vegeu a partir de la pàgina 57), el músic va dirigir-se a la cabana del pla del Batlle i va començar a escriure la lletra i afegir els acords.

Igual que en Josep Pujiula, el Garrell, a Argelaguer amb les branques seques dels arbres donava forma a nous espais màgics, s'obren noves possibilitats de reconstrucció de les cabanes de pedra seca destruïdes i de repensar-les des d'una comunitat amb l'entorn, hibridant amb l'ús d'altres materials i en diàleg amb altres éssers i elements de la natura. Així mateix, l'arquitectura contemporània, des d'una perspectiva responsable, ha de valorar la pedra seca com a tècnica que fomenta la sostenibilitat.

La cabana com a espai d'acollida en el trànsit d'un lloc a un altre. Més enllà de constituir-se com a lloc de pensament rural, les construccions de pedra seca poden recuperar la funció de refugi de la persona que transita. Precisament, l'artista Marc Sellarès va realitzar l'acció Refugi (2015) per entendre el present mirant el passat. Després de marcar i documentar una antiga barraca de vinya mig derruïda, l'artista va desmuntar la construcció pedra per pedra i va començar a muntar-la a la plaça major de Manresa. En l'entorn urbà desapareix el concepte de refugi, però es fa evident la pèrdua del patrimoni sobre el qual no es té cura. Posteriorment, les pedres es retornen al lloc d'origen i la barraca és reconstruïda en la seva forma original i recuperant la funció potencial de refugi.

La Banaca

Tu que amb les mans em vas algar, on ets ara? on ets?
Ja no hi ets, i jo ~~no~~ mitges. Hi va haver un dia en que érem un.
Ens fòiem en el temps i vèiem junts a clarejar encara amb el
crepuscle gravat als nostres ulls. Hem quedat tancats en un passat
i ara la teulada esfondrada torna a ser feta de cel.
La sona del vent m'anueva la pell; l'heura em tomba a terra.
Torno al lloc on em vas trobar. / Em dec, em dec a tu.

El cel; la finestra on passegen els núvols, viatsen amb el temps
al ritme del tic tac de les pedres mentre el blat ens observa.

BLAT + NÚVOLS =
= TEMPS

TEMPS

Cada pedra, nascuda per encaixar a la paret, a la cantonada, a la volta
al caramull o la llinda i a la base, les primeres que s'asseuen a terra diuen:
pujen totes a nosaltres!

Ara l'alzina ^{xafardera} ja és dins per comprovar que han passat els anys des que l'aglà es va
plantar en una esleta. / Torno al lloc on em vas trobar.

Blat + Núvols = Temps

Em dec, em dec a tu.

Manuel Duarte, des de l'exterior, i Judit Vidal, des de l'interior, van capturar aquestes fotografies de la cabana de la rasa del Bel a Copons que s'aproximen al concepte de la construcció de pedra seca com a espai de refugi.

Tres persones vingudes de llocs diversos, una margera, una productora cinematogràfica i una científica, es reuneixen en un laboratori de creació cultural per donar forma a un projecte artístic al voltant de la pedra seca, prèviament han treballat col·laborativament en la conceptualització de la proposta. Aquesta hipotètica situació és totalment versemblant.

«L'encreuament entre disciplines per a la creació artística és un fet. La ciència, des de la perspectiva d'acció-recerca, pot contribuir decisivament en la definició de nous usos de la pedra seca. Espais culturals com el CACIS, Konvent o inLoft, concebuts com a laboratoris creatius, són resultat de segones oportunitats a un forn de calç, un convent de monges i una pallissa».

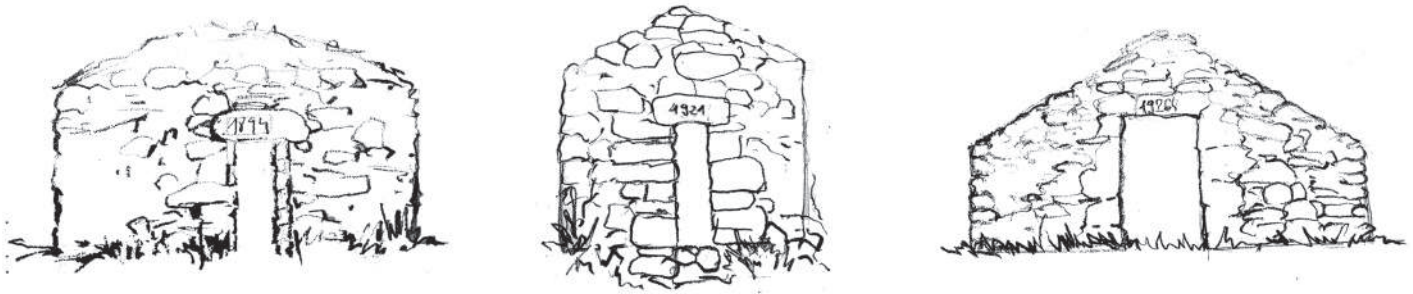
Les fotografies *La nit s'ha fet a les barraques bessones*, *Circumpolar d'estrelles des de les barraques bessones* i *Hi ha vida nocturna a les barraques bessones* de Luis Calle, al corral del Cabessa de Copons, servint-se de la tècnica del fisiograma (*light painting*), podrien ser part d'aquest resultat creatiu.

tres (s)àvies

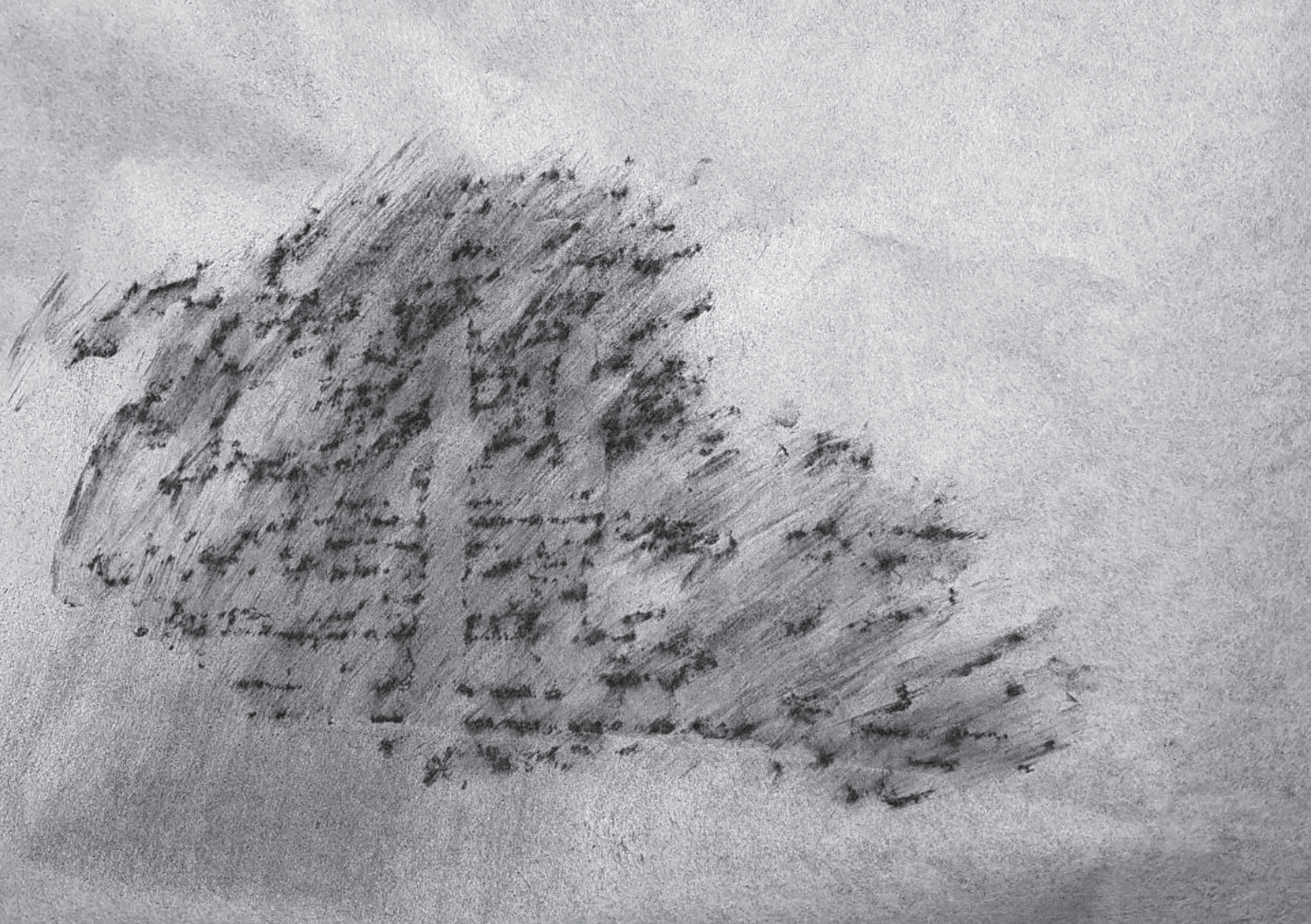

TRE(S)ÀVIES és un recorregut artístic per tres barraques de pedra seca del municipi de Copons. Tres construccions amb les dates burinades a les seves llindes que ens recorden la seva saviesa. A través de la tècnica del frottage i posant-hi el cos i l'ànima, s'ha recuperat el relleu de les tres llindes. A partir d'aquesta acció, es convida a reflexionar sobre la funció de les barraques de pedra seca que tenien una gran rellevància per a la vida diària de les nostres àvies i avis i que, avui en dia, han quedat en desús.

Soc la barraca de vinya de pedra seca de la masia de Cal Carreras. La meua planta és circular i estic coberta d'una falsa cúpula, amb terra i vegetació per damunt. Tothom creu que soc una mica vergonyosa perquè estic d'esquena al camí, però, si us hi fixeu bé, veureu que tinc una petita finestra rectangular per la part posterior. A la llinda del portal hi tinc gravat l'any del meu naixement, el 1894. A escassos metres de distància d'on soc, al marge del camí de Ca l'Arnau, tot just davant de l'encreuament amb el camí que puja a Cal Favó, hi ha una font. Aquest brollador era utilitzat pels propietaris de la masia per a ús domèstic i per regar els horts. Sovint també hi anaven a refrescar-se els pagesos de la zona i els vianants. Estic en una zona ombrívola, si veniu a visitar-me a l'estiu, hi estareu molt bé.

Soc una barraca de pedra seca i planta rectangular situada al Pla del Batlle. Estic envoltada d'unes vistes espectaculars. Quan era jove tenia una coberta de dos vessants, però actualment està enrunada. El meu portal és rectangular i està reformat amb morter de calç, amb una llinda plana i estreta on hi ha gravat l'any de la meva construcció, el 1926. La vegetació m'ha cobert gran part de l'interior, però encara conservo un pedrís dins meu on podreu seure. Tot i que soc velleta, soc una barraca elegant, vaig vestida amb pedra escairada encaixada i disposada en filades més o menys regulars, amb petites pedres falcant les juntes. Cada dia tinc el privilegi de veure la posta de sol. Si veniu a veure'm al capvespre, ho podreu comprovar.

Soc una petita barraca de vinya situada al Turó de Ca l'Arnau. A pocs metres, uns quants marges més avall, hi ha la meva germana, una altra barraqueta de vinya. Tinc més de cent anys! La llinda indica la data del meu naixement, el 1921. Com la meva germana no té la llinda gravada, a voltes, per fer-me la guitza, em diu que ella és la germana gran. Jo crec que és l'enveja de veure'm més amunt. En tot cas, ens portem molt bé. Si veniu, veureu que les dues som molt boniques i simpàtiques. Per la contrada és ben sabut que qui passa pel camí del Turó gaudirà d'una bona estona sentint-nos conversar i, a vegades, cantar.

